

“País d’Itàlia”, un cas de literatura submergida?

per Pere Roca i Garriga

Villatoro paga un tribut i n’eludeix un altre

Sense que el que voldria deixar consignat ocasionalment d’entrada suposi un judici desfavorable de l’obra que -una mica a petició d’altri- vaig a comentar tot seguit, em sembla convenient senyalar que “País d’Itàlia”, la novel·la de Vicenç Villatoro guanyadora del Premi Sant Joan 1983, de la Caixa d’Estalvis -vull dir, com és de suposar i malgrat la possible confusió que aquest nom abreujat pot emmenar, la de Sabadell i no altra-, incorre en una particularitat més aviat desplaent, almenys per a mi, bastant generalitzada en les lletres hodiernes d’arreu, tan marejadores per als qui tenim uns esquemes mentals configurats en èpoques de menor confusióisme cultural que el que, per dissort, hi ha avui dia: donar a la narració un títol poc menys que capriciós, o si més no arbitrari, que només molt tangencialment respon al contingut de l’obra que encapçala. La relació entre l’esmentat país -Itàlia- i el fil conductor de l’acció, si és que tal acció existeix, de l’obra és francament subtil, per no dir inexistent, i en tot cas poc significativa. Es com si un tractat de Matemàtica Superior o de Metafísica kantiana, per fer-se més atractiu i llaminer fos intítulada, posem per cas, “Les flors de l’alba”... Ens plauria, senzillament, una major serietat!

Però vaja, no ens quedem encallats en aquestes consideracions marginals i anem, si us plau, al gra. Parlem de la novel·la: del seu to, del seu estil. De la seva índole, que ens inclina a incloure-la dins la denominació que acaba d’inventar-se de “literatura submergida”, que no és el mateix que literatura “underground” com algú podria pensar, sinó una mena de literatura que viu com abscondida dins una determinada massa líquida i que s’escapa de l’ull vigilant de qualsevol inspecció que vulgui demanar-li comptes de quina ha d’ésser, en rigor financer, la seva aportació al sosteniment de la societat de la qual viu, semblantment a ço que s’esdevé, com prou sabem, amb les activitats econòmiques que han estat qualificades d’economia submergida: “economia sommersa”, que en diuen els italians.

Personatges a l’aventura

D’aquesta obra -que, tot i essent d’un autor jove, no és pas la primera que hagi escrit i que li hagi estat pre-

miada, car, com sabem, abans d’aquesta havia obtingut premi per una altra que duia el títol suggestiu d’“Evangeli gris”- el que, per a mi, que no sóc pas un veritable devorador de proses novel·lades ni d’altra mena, té un valor destacable és la traça de l’autor per reeixir en la creació d’uns determinats “climes” ambientals i psicològics a través dels quals resulti gratificant seguir els pensaments i els estímuls que determinen les diverses actituds d’uns personatges que no ofereixen caires massa acusats de personalització però que, essent això sí molt representatius de l’adotzenament de les noves generacions que avancen dins la societat dels nostres dies, viuen l’agredolç del món que els ha tocat d’assimilar o d’afrontar. En això, en aquesta ambigüetat i en el marasme de les incidències contradictòries que ronden llurs vides, rau potser el nus de la qüestió -de la tesi, diríem- que l’autor, tant dels nostres dies com els mateixos joves que ens presenta, vol desenvolupar.

Es tracta, pel que fa a l’acció dels personatges ficticis del grup de joves desorientats i passius (algú diria inexactament “passotes”) de la novel·la, d’un moure’s amb lassitud i sense massa il·lusions, topant a cada moment, habitualment diríem, amb les fenomenals inseqüències i les monstruoses llacunes que amaga en el seu si una societat que, sota una aparença brillant i la mar de confortable, no funciona i on, per dir-ho sense embuts, resulta difícil, per a un que tot just hi treu el nas, de trobar les condicions indispensables per al desplegament d’unes energies vitals disponibles i no utilitzades, que en un medi més propici podrien produir fruits saborosos.

Amb els seus noms corresponents, d’una grisor total, i amb una caracterització sumària de cadascun d’ells, el grup ocasional i circumstancial de joves que coincideixen un estiu en un determinat ambient universitari de semivacances, decideix, entre badall i copa de conyac i saturats de la indolència que la calor els encomana, trobar-se de nou, passada la calda estival, a ciutat, i això només pel gust de tornar a estar una estona junts, sense un propòsit de realitzar quelcom de més concret i definit.

La ciutat on, passat l’estiu i després d’una dispersió prevista com a passablement benefactora per a ells, s’han donat “rendez-vous”, és -jo diria que

previsiblement, tenint en compte la qualitat d’ex-universitari terrassenc de l’autor i la forta dosi d’autobiografia que s’endevina en l’obra- Barcelona, la del clixé tòpic, molt vàlid, i la que ha configurat en la seva ment l’infant que, no havent-hi nascut, hi ha anat però manta vegada acompanyat dels seus pares i que ha transformat en una espècie de mite de fantasioses virtualitats. I allí, en la Barcelona que tots ells tenen com a realitat entranysable, les reticències d’un, la vivor de l’altre, l’engorgiment no intencionat però efectiu i engavanyador dels qui fan més aviat de comparses, donen per resultat una mena de fracàs no confessat de la trobada, la qual, per tal de no acabar com el rosari de l’aurora i amb un regust massa desplaent, es prolonga en una llei de desbandada gradual i progressiva, poc gloriosa, dins l’atmosfera mòrbida de la nit per les vies incertes i desangelades, torbadores, de la urbs, la qual en tot moment està present com a significatiu teló de fons de les frustracions i del vital desassossec dels nostres pobres joves.

La cosa, tota deixatada i grisa, sense relleu ni significació paradigmàtica, reduïda deliberadament per l’autor a circumstancial anècdota feta de la més elemental banalitat, es va aprimant, aprimant i un hom comença a tómer que no s’acabi en cua de peix. Deixada de banda la potencial revifalla de signe més o menys esperançador que podrien produir la comunicació real gairebé angoixant entre els elements del grup i l’exteriorització un xic més generosa de les interioritzats de cadascun d’ells, se salva, per dir-ho així, el fil “argumental” eliminant comparses, reduint el camp de la nostra òptica i apuntant l’imprevisible acord a què, sense pesar massa els pros i els contres del què es proposen, arriben dos dels joves: En faran una de sonada: Se n’aniran a Itàlia!

Vers un desenllaç “apaïsat”

Bé, ja som a Itàlia. El fons sentimental d’aquests dos personatges, amb prou feines insinuat fins a aquest precís moment de l’obra, passa a un primer pla, deixant per inútil el llast de tot el que s’havia esdevingut fins ara, i això confereix finalment una determinada dosi de vivacitat -i d’interès- a la narració, la qual, pecant potser de manca de dinamisme, s’ha anat salvant en gran part per l’agilitat que l’autor ha sabut dar als diàlegs que en consti-

tueixen un element força apreciable.

Anar-se'n a Itàlia és més que res, en aquest cas, una evasió mitjanament il·lusionada que vol resoldre -gairebé com el "deus ex machina" de les tragèdies clàssiques- una incògnita important que es va descobrir com dins una boira de vagues aspiracions que empenyen vers la singularització vital, amb una mena de modesta heroicitat, un dels dos joves amics que s'han avingut a fer l'escapada.

Com a evasió de segon grau, el qui ha tingut la iniciativa d'anar-se'n a aquell país, concebut com una mena de paradís d'art i cultura, vessant d'essències renaixentistes i romàntiques, i concretament a Parma, viu, junt amb el seu fidel company, que apareix com mancat d'allò que se'n diu personalitat, una convencional aventura derivada de l'encontre amb un grup de nois i noies italianes que, ultra no tenir gran cosa a què dedicar-se, mostren una vinculació amb determinades organitzacions extremistes. Retinguts per l'amable hospitalitat d'aquests, els nostres herois prolonguen més del compte l'estada en terra italiana, fins que, com arribat al punt just de saturació de dubtes de tota mena, el que porta la batuta decideix sortir del marasme en què està immers per anar a la recerca de la Cartoixa que hi ha d'haver als afores i no massa lluny d'aquella població i que, diguem-ho tot, figura en el títol de la famosa novel·la de Stendhal.

Meitat afany real, meitat ficció simbòlica, la recerca de l'esmentada Cartoixa porta a la manifestació del gran secret del cor del protagonista, el qual, fent la suprema confidència al seu company de fatigues, diu que, contràriament al que havien dit i planejat junts -i que havien ajornat repetides vegades, com fascinats per les gràcies d'aquella ciutat italiana on havien anat a raure menats per un voler poc racional- ell no retorna a Barcelona. Es queda a Itàlia!

Un apèndix tan interessant com inesperat

Amb la formulació d'aquella decisió s'acaba la novel·la. Més ben dit, fineix la narració i s'arriba al terme de l'entrellat argumental, però no l'obra, ja que a continuació i com a part integrant del llibre l'autor afegeix un apèndix -el "Quadern de notes de M.C." com el titula- on fa al lector tot de confidències arran de la novel·la que acaba de llegir, explicant-li les motivacions que ha tingut per escriure-la, els models en què s'ha inspirat -concretament Cesare Pavese, com el lector, per poc llegit que fos, havia ja endevinat-, les vicissituds de la seva re-

dacció, etc. etc. En això de posar un apèndix d'aquesta mena ha seguit, diu, el que altres autors, i en lloc destacat la gran Marguerite Yourcenar, han fet abans que ell, i que troba de perles.

En realitat, jo, per la meua part, podria dir amb tota la senzillesa que vulgueu atribuir-me, però en tot cas sense donar massa importància a la cosa, que tant o més que en la lectura de la narració, que en certs moments m'ha semblat mancada d'impetuositat i de nervi, he trobat gust en la lectura d'aquestes pàgines que, ultra entretenir de debò i complaure per la naturalitat amb què són redactades, ajuden eficaçment, molt més del que podria semblar, a veure i entendre què és el que es proposava l'autor en escriure la seva obra i ens assabenta de com ell mateix en judica tal o tal particularitat.

Escoli sobre la literatura submergida

Ha estat arran de la lectura que he fet de "País d'Itàlia" que se m'ha ocorregut la conveniència de crear una denominació especial que servís per a posar l'etiqueta corresponent a un determinat gènere d'obres literàries que, tant o més que aquesta novel·la, s'escapoleixen amb èxit de la fiscalització que hom pretén exercir damunt elles per veure fins a quin punt els pertoca de contribuir al "sosteniment" de la societat d'on sorgeixen i de la qual es beneficien.

"Literatura submergida" seria, doncs, quelcom molt diferent de tot allò que fa referència a la "contracultura" i concretament de les espècies diverses de l'"underground". No seria pas una literatura que volgués plantar

cara a la literatura diguem-ne convencional, és a dir, la que no incorre en subterfugis estilístics ni de cap mena per cridar l'atenció i imposar-se, sinó que juga amb les cartes vistes.

El terme que proposo, forjat per analogia amb el que ha estat aplicat recentment a una mena molt concreta i determinada d'activitat econòmica, s'hauria d'aplicar a aquelles obres que responen a una actitud d'emergència per part de l'autor, el qual es troba en el cas que, amb els mitjans considerats lícits i normals, no pot arribar a competir amb les obres que respecten totes les regles del joc que la societat els imposa.

Com en el cas de les empreses que s'han integrat en l'economia submergida, les obres literàries que, un cop examinades amb esperit crític, hom cregués que han de ser incloses en la dita categoria no haurien de ser pas, per aquest fet, menystingudes o valorades com a inferiors a les altres. Fixem-nos com tampoc ho són, en el cas de l'economia, les empreses que es mouen sota aigua, les quals, en les estratagemes que han fet per evadir el control de la fiscalitat, han demostrat destresa, habilitat i eficàcia equiparables, per bé que no del mateix signe, a les virtuts i mèrits que han mostrat les altres.

La qüestió seria, ara, de veure i determinar si "País d'Itàlia", que m'ha suggerit aquesta nova denominació, cau o no dintre d'aquesta nova categoria literària o modalitat a distingir dins el món cada dia més complex i bigarrat -decididament marejador- de la creació literària.